

**JUBILEA A NEKROLOGY – ANNIVERSARIES AND
OBITUARIES – JUBILÄEN UND NEKROLOGE –
ЮБИЛЕИ И НЕКРОЛОГИ**

IVO POSPÍŠIL

PAMÁTCE PROFESORA LUDVÍKA ŠTĚPÁNA

Dne 29. prosince 2009 po relativně krátké těžké nemoci nečekaně zemřel prof. PhDr. Ludvík Štěpán, PhD., profesor Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, literární vědec, slavista/polonista a bohemista, historik literatury, básník, prozaik, esejista a literární kritik, vedoucí Semináře západoslovanských jazyků a literatur Ústavu slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, člen oborové rady doktorského studia Filologie a předseda oborové komise Polská literatura, člen dalších oborových komisí doktorského studia, šéfredaktor časopisu *Proudy*, výkonný redaktor časopisu *Slavica Litteraria* a člen redakční rady časopisu *Opera Slavica*, předseda Středoevropského centra slovanských studií, o. s., nositel stříbrné medaile Masarykovy univerzity.

Narodil se v Dačicích 2. února 1943 a tam také dosáhl základního vzdělání. Po absolvování průmyslovky v Brně na Kotlářské ulici v letech 1957–1961 pracoval postupně jako projektant, technik ve Státním divadle v Brně a od druhé poloviny 60. let jako novinář v brněnské redakci *Lidové demokracie* a *Mladé fronty* (do roku 1974), později byl až do roku 1990 v svobodném povolání jako publicista, spisovatel, překladatel a scenárista. Koncem druhého tisíciletí působil jako ředitel nakladatelství, jako redaktor deníku *Demokrat* a jiných novin a časopisů, založil uměleckou a reklamní agenturu a krátce pobyl i v redakci *Brněnského večerníku*. Mezitím v letech 1985–1991 vystudoval polštinu a češtinu na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně a také postgraduální doktorské studium v oboru polská literatura (1997). Čtyři roky na to se habilito-

val. Ta doba od roku 1996, kdy jsem ho po krátkém externím přednášení povolal na Ústav slavistiky jako odborného asistenta, přes doktorskou a habilitační práci a nakonec k univerzitní profesuře (byl jediným profesorem-literárněvědným polonistou v České republice) byla zaplněna pilnou prací, v níž zesnulý plně uplatnil svou zkušenost spisovatele, tedy básníka, prozaika a překladatele, k zajímavému uchopení literatury obecně a polské zvláště.

Své působení v Brně v 60. letech 20. století zajímavě ukázal v článku *Krátké moravské kulturní intermezzo (Dávno odváty čas, kterým před čtyřiceti lety mládí šlo)*, který byl – pokud ne úplně posledním – jedním z jeho posledních článků vůbec (vyšel v knize Česko-slovenské reflexe: 1968 [jazyk – literatura – kultura] red.: Ivo Pospíšil, Brno 2009, s. 177–186, a byl mezi jinými příspěvky snad nejlepší a nejdělnější). Takto svoje pojednání o známém brněnském K-klubu uvádí: „Časopisů, které se věnovaly v Čechách, na Moravě a ve Slezsku kultuře a literatuře, od padesátých let 20. století mnoho nebylo. V moravskoslezské oblasti musel stačit brněnský *Host do domu* a ostravský *Červený květ*, časopisy spíše skupinové než pro širší autorské zázemí. Situace se poněkud (i když ne o mnoho) změnila v období krátkého intermezza, kdy po letech (šedesátých) „tání“ s dočasným ústupem cenzury v roce 1968 příležitostí k prezentaci kultury, včetně časopisů přibylo. Chtěl bych u příležitosti reflexí roku 1968 vzpomenout počínů tehdy mladých či začínajících umělců (literátů, výtvarníků, hudebníků, herců, tanečníků ad.), kteří v Brně založili *K-klub* (Kurýr klub) a jeho prostřednictvím se prezentovali na veřejnosti v *Mladé Múze* a také na dvojstraně (v kulturní rubrice) časopisu Kurýr. K-klub byl v prvopočátcích záležitostí pouze brněnskou, ale velice záhy jihomoravskou a později moravskoslezskou, s přesahy do Čech a s kontakty na Slovensko. Autoři a zájemci se zpočátku scházeli v různých klubech, později v hotelu Morava (po dohodě s jeho velice vstřícným a pro kulturu zapáleným ředitelem), v jehož salonku působila doba pražské Violy, brněnská Poetická vinárna Múza. Tam také začali členové K-klubu veřejně prezentovat svoji tvorbu – na pravidelných textappealech a později i v komponovaných a scénicky prováděných pořadech (s hudbou, někdy i s baletními prvky), s oficiální hlavičkou Mladá Múza. V následujících řádcích nebudu zmíněné iniciativy kriticky hodnotit či je historicky zařazovat do kontextu, zdržím se i úvah o politickém pozadí, protože k tomu nemám dostatek materiálu, ani schopnosti (politice jsem nikdy nerozuměl a při jejím chápání jsem hrozně dlouho zůstával naivním). Chtěl bych pouze poukázat na několik příkladů „žně“ tehdejšího svobodného výtrysku iniciativy a radosti z tvůrčí práce, která pro některé znamenala ‚mladickou nerozvážnost‘, pro jiné však start více nebo méně úspěšné profesionální tvorby.“ (viz cit. d., s. 177–178).

Uvědomme si nejprve jeho umělecké počiny zahájené básnickými opusy *Kradení flétniček* a *Klepání na lásku* (obě 1973). Pak již zjevně převládá próza, ať již povídky *Květiny jsou tu zbytečné* (1976), román *Vichřice* (1977), pře-

ložený v roce 1981 do slovenštiny, novela *Znamení břízy* (1979), která roku 1987 vyšla i polsky, půvabná dětská knížka *Pan Sřelnice* (1979), román pro mládež *Kovbojové z papíru* (1986), dvě filmové povídky *Zhluboka, zdaleka* (1989) aj. Za jádro jeho umělecké tvorby však pokládám – ovšem kromě relativně rané *Vichřice* – romány *A jinak se pluje po moři* (1985) a *Transplantace* (1990), v nichž dosahuje mimořádného účinku básnivým jazykem a spojením fikce a dokumentu, i když byl znám také jako autor humorné literatury pro děti, mj. *Máme rádi zvířata* (spoluautor Václav Richter, 1996), *Mezi námi zvířaty I* (ilustrace Miroslav Pavlík, nakladatelství SURSUM, Tišnov 2004), *Mezi námi zvířaty II* (ilustrace Miroslav Pavlík, nakladatelství SURSUM, Tišnov 2004), 150 lepopel (mj. *Co dělám celý den*, 1993), ucelené řady čítanek, jako jsou *Čítanka plná pokladů. Školní rok ve zvěrokruhu. Výběrové texty pro 4. třídu ZŠ* (editor – zpracování textu, úvodní texty kapitol, medailónky autorů, Dialog, Liberec 2000), *Čítanka plná pokladů. Vypráví celá rodina. Soubor autorských děl k výuce literární a výtvarné výchovy pro 3. třídu ZŠ* (editor – zpracování textu, úvodní texty kapitol, slovníček autorů, Dialog, Liberec 2000), *Čítanka plná pokladů. S abecedou za školou. Soubor autorských děl k výuce čtení, literární a výtvarné výchovy pro 2. třídu ZŠ* (editor – zpracování textu, úvodní text, verše na písmena abecedy, slovníček autorů, Dialog, Liberec 2000), *Čítanka pro prvňáčky. U nás doma. Soubor textů a ilustrací k výuce čtení a počátečnímu poznávání literatury a výtvarného umění* (editor – zpracování textu, úvodní text, pohádky, vyprávění a verše, slovníček autorů, Dialog, Liberec 2002), *Český slabikář* (spoluautorky I. Melichárková a L. Švecová, Dialog, Liberec 2002), *Čítanka plná příběhů starých i starších. Výběrové texty literární a výtvarné výchovy pro 8. ročník ZŠ a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií* (editor – zpracování textu, literárněvědné studie na úvod kapitol, slovníček autorů, slovníček děl a pojmů, slovníček žánrů, Dialog, Liberec 2002), *Čítanka plná příběhů nových i novějších. Výběrové texty literární a výtvarné výchovy pro 9. ročník ZŠ a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií* (editor – zpracování textu, literárněvědné studie na úvod kapitol, slovníček autorů, slovníček děl a pojmů, slovníček žánrů, Dialog, Liberec 2003), spoluautorství Českého slabikáře a také zábavné četby.

Podstatnou částí jeho díla jsou překlady z polštiny: přeložil mimo jiné výbor z básní Ewy Lipské, román Macieje Kuczyńskiego, novelu Bohdana Czeszka, výbor epigramů a aforismů Stanisława Jerzyho Lece (1984), nepočítaje v to ovšem překlady časopisecké i to, že v roce udělení Nobelovy ceny Jaroslavu Seifertovi seznámil polskou veřejnost s básníkovým dílem v samostatné studii. Podílel se také autorsky na svazku *Karkonosze liryczne – Lyrisches Riesengebirge – Lyrické Krkonoše* (ed. a výbor Wojciech Grzelak, úvod Marek Zybura; překlad polských veršů L. Š., překlad německých veršů L. Š. s J. Dohnalem, medailónky českých a polských autorů L. Š., Towarzystwo Przyjaciół Jeleniej

Góry, Jelenia Góra 2001, 154 s.) a básní Mariana Grzeźczaka *Nebe plné vlaštovek* (výbor básní – výběr, překlad, doslov, il. Mirka Zogatová-Fikrová, Středoevropské centrum slovanských studií – SvN Regiony, Brno 2006, 180 s.).

Štěpánovu uměleckou literární tvorbu charakterizuje především žánrová a tematická pestrost, flexibilita, která však rozhodně není překotným přebíháním: je tu pevné ukotvení v krajině i v řemesle; ostatně jeho původní povolání tu zanechalo v dobrém slova smyslu výrazné stopy. Básník, novinář, publicista, povídkář, novelista, romanopisec, překladatel – tyto role byly postupně doplňovány označeními literární kritik a nakonec literární vědec, především historik teoretizujícího založení. K tomu se postupně propracoval od 90. let 20. století, zejména v knižních monografiích *Polská epigramatika – žánr fraška a epigram ve spektru malých literárních forem* (1998) a posléze v habilitačním spisu *Vývoj žánrového systému polské literatury (od renesance k postmodernismu)*, z něž autor vypracoval monografii *Hledání tvaru. Vývoj forem polských literárních žánrů (poezie a próza) ve Spisech FFMU* (Brno 2003, 490 s.). Kromě těchto ucelených monografií, do nichž vtělil svou zkušenost spisovatele, ale také znalost genologických a komparatistických teorií, zejména českých a polských, a jimiž se začlenil do tzv. pražsko-brněnské školy literární komparistiky a genologie – jak ji pojmenovali Edward Kasperski a před ním Slavomír Wollman – a která má své slavné předchůdce (F. Wollman, S. Vilinskij a jejich žáci) a neméně důležitou přítomnost, napsal na desítky vědeckých studií, z nichž jmenujme alespoň *Působení publicistiky na žánrové posuny v próze Bolesława Pruse* (1998), *Genologie: pochybnosti i nové cesty* (1999), *Fragment jako kompoziční metoda romantiků* (1999), *Nečekané návraty (vliv společenské a politické situace na tvar polské literatury osmdesátých let)* (2000), *Počátky prózy v polské literatuře* (2000), *Pocitování postmodernismu v současné polské próze* (2000), *Idylické žánry v dějinách polské literatury* (2001), stačil redigovat *Slovník polských spisovatelů* (2000) a vytvořit pro něj sám nejvíce hesel a poté s kolegy založit občanské sdružení Středoevropské centrum slovanských studií a stát se jeho ředitelem. Nutno také připomenout jeho spolupráci s lodžským centrem genologických studií (prof. Grzegorz Gazda aj.) na utváření Slovníku literárních žánrů a jeho kontakty s vratislavskou, katovickou, poznaňskou a bielskobialskou univerzitou, univerzitou v Lipsku a pracovištěm v Budyšině, kde sledoval zejména spolupráci na poli polonistiky a sorabistiky.

Kromě toho napsal a vydal řadu vědecko-pedagogických spisů, jimiž postupně zaceloval mezeru zejmén v české literárněvědné polonistice a slavistice, a to *Pohledy na slovanské literatury* (Středoevropské vydavatelství a nakladatelství REGIONY Středoevropského centra slovanských studií, o. s., edice Pulsy, Brno 2003, 272 s.), *Stručný nástin dějinného vývoje polské literatury I* (Středoevropské vydavatelství a nakladatelství REGIONY Středoevropského centra slovanských studií, o. s., edice Evropské obzory, Brno 2005, 144 s.),

Cesty mezi formami (Středoevropské vydavatelství a nakladatelství REGIONY Středoevropského centra slovanských studií, o. s., edice Pulsy, Brno 2007, 172 s.), *Pohledy na slovanské literatury II* (Středoevropské vydavatelství a nakladatelství REGIONY Středoevropského centra slovanských studií, o. s., edice Pulsy, Brno 2007, 168 s.).

Byl také editorem řady kolektivních monografií: *Cesta k realitě – Literatura a kultura v druhé polovině 19. století* (ved. kolektivu, spoluautor – autor koncepce knihy a úvodní poznámky, autor úvodní studie, s. 5–48, a autor studie, s. 110–117, Ludvík Štěpán a kolektiv – P. Káša, K. Kardyni-Pelikánová, D. R. Lebioda, K. Kossakowska-Jarosz, M. Mikulová, J. Pavelka, L. Pavera, M. Písková, I. Pospíšil, R. Putzlacher-Buchtová, L. Štěpán, D. Vlašínová, F. Všetická, R. Zajaczkowski, J. Zarek, Středoevropské centrum slovanských studií – Středoevropské vydavatelství a nakladatelství REGIONY, edice Laboratoř, Brno 2003, 230 stran), *Černá a bílá pravda – Josef Suchý (1923–2003)* (editor, spoluautor – autor koncepce knihy, autor úvodní poznámky, autor úvodní studie, s. 11–17, autor studie, s. 63–70, autor vzpomínky, s. 109–110, a autor výběru oddílů dokumenty, editor L. Štěpán, koeditor L. Soldán, Středoevropské centrum slovanských studií – Středoevropské vydavatelství a nakladatelství REGIONY, edice Laboratoř, Brno 2004, 144 stran), *80 let české polonistiky* (editor, spoluautor – autor koncepce knihy a úvodní poznámky, autor úvodní studie, s. 9–11, autor bilanční studie, s. 59–67, a autor referátu-studie, s. 110–115, editor L. Štěpán, Středoevropské centrum slovanských studií – Středoevropské vydavatelství a nakladatelství REGIONY, edice Laboratoř, Brno 2004, 168 s.) a *Poláci v Brně* (spolueditor, spoluautor – autor koncepce knihy a úvodní poznámky, autor referátu-studie Setkání s polskými spisovateli a překladateli v Brně i v Polsku, studie Literárněvědná polonistika v Brně, medailonů brněnských polonistů aj., editoři R. Madeckí a L. Štěpán, Středoevropské centrum slovanských studií – Středoevropské vydavatelství a nakladatelství REGIONY, edice Laboratoř, Brno 2007).

Počátek 21. století byl u něho spjat rovněž s účastí v různých porotách literárních a vědeckých soutěží a s pobyty na univerzitách ve Vratislavi a Poznani, s účastí na mezinárodních vědeckých konferencích u nás, v Polsku a na Slovensku a s redigováním nebo spoluredigováním slavistických periodik *Litteraria Humanitas* a *Slavica Litteraria*.

Specifikem díla prof. Štěpána bylo budování západoslovanských filologií, zejména polonistiky, a jeho široké rozpětí od poezie, k próze, literatuře pro děti, literární kritice, esejistice, popularizaci a publicistice k literární historii a teorii, komparatistice a genologii, jak prokázal svými studii a pedagogickým působením. Z toho také vyplývala jeho agilnost ediční a publikační, kterou potvrdilo jeho členství v redakčních radách a jeho vydavatelská aktivita v rámci Ústavu slavistiky a především občanského sdružení Středoevropské centrum

slovanských studií a vydavatelství REGIONY. A ovšem také soustava jeho zahraniční spolupráce s polonistikami a slavistikami, zejména ve střední Evropě. Prof. Ludvík Štěpán se podílel na koncepci současného Ústavu slavistiky FF MU i ve smyslu jeho areálové orientace, v poslední době například při utváření podoby nových takto orientovaných studijních oborů.

V odborné slavistické činnosti projevil podobné vlastnosti jako v umělecké tvorbě: smysl pro vidění souvislostí, polygeneričnost a tematickou flexibilitu. Svou činností pedagogickou a organizační se výrazně podílel na novém budování brněnské a české literárněvědné polonistiky. Uznání vědeckou komunitou, četné domácí i zahraniční ohlasy jeho prací a jubilantovy zahraniční kontakty, polské, slovenské, německé a jiné, jsou dokladem jeho uznávané pozice, v níž funkčně využíval svého vidění literatury ze dvou stran (umění a vědy). V posledních letech jako vědec i praktikující katolík promýšlel propojování filologie a teologie i svým úspěšným studiem teologie na Univerzitě Karlově.

Poznal jsem ho osobně asi před pětaticeti lety jako básníka, zejména básníka pro děti, a prozaika, později i jako novináře, literárního kritika a historika.

Jako člověk byl sdílný, přátelský, měl řadu přátel a spolupracovníků z různých období svého života, badatelsky rostl, ale nemyslel přitom jen na sebe. Jeho podíl na utváření oboru a jeho každodenní úporná práce při jeho budování nebude zapomenuta. Po prof. Ludvíku Štěpánovi zůstává v české polonistice prázdné místo, jež se jen stěží podaří zaplnit.